

בית פתוח – על מושג הבית באמנות ישראלית צעירה/ רווית הררי

אודות תפיסת הבית ביצירתה של טל אמיתי. מתוך: נ' ש' 85, ינואר-פברואר 2009, עמ' 116-120.

מזה שנים עוסקת טל אמיתי בשבריריות של מושג הבית, בסדק שבתוכו, בהתפוררות המבנה הפיזי והמטאפורי. היא מטפלת בבית כמקלט, כמחסה, כמקום מגן וגם כפנטזיה, ועוסקת בנושא הן מסיבות ביוגרפיות והן מסיבות הקשורות במקום. "יש משהו במקום הזה שמייצר שאלות לגבי בית, שמייצר אי ודאות. המקום שאמור להיות הכי בטוח, הופך להיות משענת קנה רצוף" היא אומרת, תוך שהיא מתייחסת לתקופות של מלחמה, אינתיפאדה ואסונות - הן לאומיים והן אישיים - נושאים המוצאים את דרכם אל עבודותיה. הבתים של אמיתי הם לרוב מטאפוריים, ייצוגים עקיפים המתייחסים למבנה המשפחתי והזוגי ולהזדקקות הפסיכולוגית לבית כמקום נחמה או מפלט. "הבית לא נוכח פיזית בעבודות" היא אומרת, "אלא מופיע בהן כסוג של עננה, מעין נוכחות נעדרת". רק בשנה האחרונה החל הבית להופיע בעבודותיה כמבנה פיזי ארכיטקטוני.

בתערוכת היחיד שלה "א' אוהל/ ב' זה בית" משנת 2001, עסקה במושג הבית באמצעות התבוננות מפוכחת בעולם משחקי הילדות. כבר שם התערוכה, שורה משיר ילדים שגור של נעמי שמר, מכיל בו משהו משחקי, ניחוח של ילדות, אך גם את המושגים אוהל ובית המתייחסים לנדודים ולארעיות המגורים. כלומר, מושג הבית וארעיותו גלומים כבר בעולם הילדות הנאיבי ובלימוד ראשית השפה. במידה רבה קיבלה התערוכה את השראתה מטקסט של פול אוסטר מתוך ספרו *המצאת הילדות* "... באיזה רגע חדל בית להיות בית?" הוא שואל, "כשהגג מוסר מעליו? כשמפרקים את החלונות? כשהקירות קורסים? באיזה רגע הוא נהפך לערימה של פסולת בניין? ... אם הדלת נותרה על כנה, די לך לעבור דרכה, והנה אתה שוב בפנים". אמיתי חשה הזדהות עם הטקסט, עם פירוק הבית למרכיביו ועם ההזדקקות הפסיכולוגית הנואשת לבית עד שאפילו דלת שעוברים דרכה הופכת לפנטזיה על בית. הטקסט של אוסטר הפך בתערוכה למבוך מלים הבנוי מאבני משחק שחורות ולבנות. את התשובות לשאלות שמעלה הטקסט, מחפשת אמיתי בחומרים מילדותה כשהחוט המקשר בין העבודות הוא זכרון של בית-משפחה-ילדות.

חלק מן העבודות מתייחסות למשחקי ילדות המדמים בתים, ונושאים עמם ניחוח של פנטזיה אך גם אפשרות של קריסה. ארמון חול שהוגדל לממדים מפלצתיים, התנוסס בגובה של שני מטר בחלל הגלריה. זהו סוג של בית שילדים בונים בחוף הים מתוך פנטזיה על ארמונות וטירות קסומות, אך גם מבנה ארעי שיכול להישטף ולהימחק בין רגע. ואכן, בתחתית הארמון יש מעין נגיסה בחול לצד שלולית חול רטוב וסנדלי ילדים שקופות (יצקות מפוליאסטר), שכמו מרמזים על הבאות. הגדלת הארמון לממדי ענק מעצימה את הקסם הילדותי שבו, אך גם יוצרת איום, תוך שהיא מעמתת את הצופה עם ממדי גופו. העיוותים בקנה המידה

המקורי של משחקי הילדות יוצרים תחושת אי שקט והזרה לצד הקסם, שהולך ומתגלה כמקסם שווא המכסה על פחדים ותחושת איום.

בעבודה אחרת בתערוכה ("אטלסים") יצרה אמיתי עמוד תומך בתקרת הגלריה העשוי מ-900 בובות משחק צבועות ביד בצבעוניות עזה. הבובות הצבעוניות מדמות מעין חלקי לגו ומשרות מתק ילדי, אך גם מעלות את השאלה – מה יקרה אם נוציא בובה אחת מהמבנה? האם יקרוס העמוד התומך? הבובות כרוכות זו בזו במעין חיבוק קבוצתי, נושאות את העולם על כתפיהן כמו אטלס המיתולוגי, כשם שהעמוד שהן בונות הוא מבנה ארכיטקטוני התומך בתקרת הגלריה. גם מבנה הקלפים הספירלי שהקימה בחלל הגלריה הוא שברירי עד כאב ויכול לקרוס בנגיעת אצבע. ואילו ציור לבן של בית על נפת קמח, שנעשה על פי מפת תחרה אנגלית, משמר את האיכות הראשונית של מפת התחרה המחוררת. כולם מעידים על שבריריות אשליית יציבות הבית.

במהלך תקופת הצגתה של התערוכה "א' אוהל/ ב' זה בית" התרחש אסון ורסאי, שבו הפכה שמחה משפחתית לאסון רב נפגעים, עם התמוטטות רצפתו של אולם חתונות. אמיתי, שעמדה אז על סף גירושיה ופירוק ביתה שלה, ידעה כי זו תהיה תערוכתה הבאה. ב-2004 הציגה את התערוכה "אושר זמני" בהשראת האסון, אשר מוציאה אל הפועל את האיום על התפרקות הבית, איום שנרמז בתערוכה הקודמת. "האסון הפגיש את הפנטזיה וההתפכחות ממנה, את ההבטחה והפרכתה, וחיבר בין חיים ומוות, מימוש והחמצה" אומרת אמיתי, "זה היה צומת שחיבר משפחה ובית עם אסון". זו גם היתה תקופת האינתיפאדה השנייה והפיגועים, היא מספרת, והאסון הלאומי נפגש עם האסון הפרטי של התפרקות המשפחה: "ורסאי הכיל באותה תקופה את כל הדרמה של חיי".

בתערוכה בנתה מיצב המדמה אולם שמחות בעל תפאורה פתיינית ונוצצת לכאורה, המכיל דימויים של חתונה לצד רמזים על האסון. אמיתי בנתה מעין זירת אסון בתחפושת, תבנית ריקה מנוכחות אנושית (אין חתן וכלה), ובה עקבות מאסון כלשהו: שלד של מכונית חתן-כלה; "ארמון" מט לנפול של כוסות יין; תבניות גבס ריקות ושבירות של חתן וכלה חבוקים, כמו הבובות המעטרות את עוגת החתונה; שרשרת מוזהבת של טבעות נישואין היוצרת על הקיר את המילה "אושר" באנגלית; וציטוטים מהאסון המדברים על התרסקות ואובדן לצד משפטי חתונה צפויים, שנארגו כעיטור גיאומטרי בשולי השטיח האדום המהודר ("חצי משפחה נמחקה לי"; "הרצפה התרסקה לי מתחת לרגליים"; "ואז הכל קרס"). האיום על קריסת המסגרת המשפחתית שוב נשזר אצל אמיתי בהתפרקות המבנה, במיצבים מורכבים אך רעועים התלויים על בלימה.

מייצוג התפרקות המרחב הביתי בהשראת אסון ורסאי, עברה אמיתי לאסון בקנה מידה אחר. לאחר סופת ההוריקן "קתרינה" בניו אורלינס החלה במלאכת איסוף כפייתית באינטרנט של דימויי בתים שנהרסו בסופה. היא נמשכה אל האסתטיקה של ההרס והחורבן, ומצאה את הצילומים, על הקומפוזיציה והמקצב המייחדים אותם, מרתקים. בעבודה "קתרינה" יצרה אמיתי רישום מדוקדק ועמלני של אחד מדימויי הבתים ההרוסים שמצאה, עשוי מפיסות חוט תפירה שחור דקיק מודבקות על לוח פרספקס שקוף. אמיתי בנתה את דימוי הבית ההרוס קו אחר קו. מתוך העבודה המדויקת מבצבים קצוות חוט פרומים, המדגישים את איכותו הפיסולית של החוט ואת העובדה שאין מדובר ברישום קלאסי, כמו גם את מלאכת הפירוק וההרכבה של דימוי הבית, המאפיינת את עבודותיה. העבודה הוצגה בתערוכה "מרחב ביניים" במוזיאון פתח תקווה לאמנות (2007), שם הוארה בתאורה מדויקת שהטילה את צלו של הדימוי על הרקע, ובכך שכפלה אותו ויצרה תחושת תעתוע, דימוי רוטט של בית, שכמו מתקיים במרחב הביניים שבין הלוח לרקע שמאחוריו. שוב חושפת אמיתי את שבריריותו של מושג הבית, את פוטנציאל ההרס הטמון בו ואת מופרכותו כבסיס מוצק של בטחון. הבית והמשפחה מופיעים בעבודותיה כמעטה דק ואשלייתי שפחדים, איומים וזכרונות מחלחלים תחתיו.